

Tegzes

Részlet az iskolai nomád táborozás kézikönyvéből

FERNENGEL ANDRÁS

Mindannyian tudjuk, hogy a gyerekek számára a természetben töltött napok pótolhatatlanok. A kirándulások és táborozások olyan alkalmakat, helyzeteket teremtenek, amelyek fontos tapasztalatokkal gazdagítják a résztvevőket. A környezeti neveléssel foglalkozó pedagógusok számára a szabadban és a tanteremben végezhető tevékenységek hatékonysága össze sem hasonlítható. A családokban, de a közoktatásban is a természetben töltött órák, napok megszorozására lenne szükség. Átérezve ezt a hiányt, évek óta szervezek iskolai kirándulásokat, táborokat. A közösen vagy egyedül elvégzett munka során felhalmozódott tapasztalaimat szeretném megosztani Olvasóimmal. Úgy érzem, egyre többen látjuk értelmét annak, hogy energiát és időt fordítsunk a gyerekek természetközeli környezeti nevelésére. Kézikönyvemmel ennek a munkának a koronáját, az iskolai nomád táborozások szervezését, lebonyolítását szeretném elősegíteni, megkönnyíteni.

Programok, tevékenységek;

A tábor életének mindennap ismétlődő, testi szükségleteket kielégítő részét egyedi programok egészítik ki.

Az egyediség a végiggondolt tábor-filozófia, vagy a meg nem fogalmazott, de működő reflexek természetes következménye. Nagyban befolyásolja a tábor jellegét a résztvevő diákok és a vezetők aránya. A vezetők személyisége (teljesítőképesége, felkészültsége, talpraesettsége, sokoldalúsága, hozzáállása) szintén alapvető tényező. A helyszín is sok mindent meghatároz, és még a lényeges tényezők tömegét sorolhatnám fel.

Mivel a sokféleség felmérhetetlen, és a leg gondosabb tervezést is mindig felbillenti valami módosító körülmény, nem lehet kész programot ajánlani, de tervezni sem. A saját gyakorlatunkban kipróbált programokat írtam le, hogy néhány követhető, kiegészíthető, továbbfejleszthető ötletet, mintát adjak. Arra szeretném biztatni a táborszervező Olvasókat, hogy az ötletek felhasználásával, és újabbak adaptálásával, kitalálásával alakítsák ki saját program-készletüket. (Az igazi persze az lenne, ha a kidolgozott és kipróbált programok rövid leírásai egy hozzáférhető helyen gyűlnének.)

Az alábbi program-mozaikból szoktuk a mi napi ritmusunkban az ebéd előtti nagy, a délutáni rövidebb, és az esti még rövidebb időt kitölteni. Igyekszünk előre tervezni, de ha az eső vagy más körülmény beleszól, akkor rögtönözni kell. Ha a programokra felkészültünk, akkor ez nem nehéz.

Délelőtt mindig természettudományos szakmai témákkal foglalkozunk. Délután hol szakmai dolgokkal, hol játékokkal, hol kézműves foglalkozásokkal, hol egyebekkel mútatjuk az időt. Este pedig játékok, mesék, beszélgetések és népdaléneklés következnek.

Jó tábornak azt tartjuk, amikor a gyerekeknek az egymás után következő, a számukra élményt nyújtó, a célok megvalósulása felé ható programok között alig marad idejük. Ez persze nem állandó erőltetett rohángászás jelent, mert a programokban van sok elmélyedést, nyugalmat követelő mozzanat is. Ez csak annyit jelent, hogy minimális holtidővel igyekszünk illeszteni a programokat egymáshoz, mert a céljainkat ez szolgálja jobban.

Ha úgy érezzük, hogy a tábor „túlgerjedt”, szándékos lassítással mindig élhetünk. Akár egy program részeként, akár azok között beiktathatunk lassító, nyugalmas részeket.

Tájékozódás

A természetet járó embernek tudnia kell tájékozódni, ha nem akar mindig mások segítségére hagyatkozni. A diákok önálló terepmunkájának pedig elengedhetetlen feltétele a térkép és a tájoló magabiztos használata.

Ennek a képességnek és tevékenységkörnek a tábori fejlesztéséhez, gyakoroltatásához fejenként egy turistatérképre, két személyenként egy laptájolóra, és sok nagyított térképrészletre van szükség. A tájolók sajnos nagyon drágák. A legolcsóbb a kis silva tájoló: 1300,- Ft. az Ofotértnél.

A következő képességeket és ismereteket igyekszünk megtanítani, a hozzájuk rendelhető tevékenységek gyakoroltatásával:

- térképjelek ismerete,
- szintvonalak értelmezése,
- útvonaljellemzés a térkép információi segítségével,
- útvonalválasztás,
- tájoló használata,
- térkép tájolása,
- távolságmérés a térképen, és annak átszámolása,
- iránylevétel a térkép két pontjáról,
- iránymeghatározás terepen,
- iránykövetés terepen,
- megtett távolság becslése terepen.

Mindezeknek a műveleteknek az életszerű gyakoroltatására a tájséta kiválóan alkalmas. (A tájékozódási futás általunk üzött változatát nevezzük így.)

A gyerekek eleinte kettesével, majd egyedül (ha ezt a tájolók száma megengedi) indulnak 10-15 perces időközönként az útvonalon. Indulás előtt 10 perc alatt berajzolják a környék turistatérképének fénymásolatára a pontokat, és a pontok meghatározását (pl. nyiladékok, forrás, turistaút, ...) leírják a füzetükbe. A pontok érintését fára kötött papírra írt szavak lemásolásával jelzik. Az útvonalat először utakra tesszük. Később adatokkal körülírt iránymenetekkel, vagy akár jól kiválasztott helyek megkeresésével találhatják meg a pontokat.

Gondos kitűzés, és próbaftuttatás után szoktuk elindítani a gyerekeket. Ambíciózus diákok tájfutást is csinálhatnak. Őket az elején kell indítani, hogy hamar kapjunk vissza tájolókat. A program sok időt vesz igénybe, de egy-egy gyerkőcnek ennek a fele legalább holtidő. Várja, hogy rákerüljön a sor, illetve, hogy beérjenek a társai. A szabadidő játékokkal tölthető ki. De lassító programnak is nagyon jó. Élményekkel térnek vissza, szeretik a diákok. A tájékozódási témák elsajátításához nagyon erős motiváló hatású.

Gondot az egymásracsúszás szokott jelenteni. Ha a pálya kitűzésekor erre figyelmet fordítunk, egyszerre mindkét irányban indítunk sétálókat.

Szakmai segítséget és további ötleteket számtalan túrázással foglalkozó szakirodalom, füzet, és a *Budapesti Tájékozódási Futó Szövetség* (T: 118-0933) A tájékozódási futás kiskönyvtára című sorozata adhat.

Természetismereti programok

A vizsgálatok és megfigyelések tervezésekor meglévő vagy előteremthető eszközeinket, mozgósítható szakembereinket vesszük számba. A szűkös szakember-ellátottságot megfelelő szervezéssel enyhítjük.

Tagolt, pontos utasításokat tartalmazó feladatsorokat készítünk előre. Ebben az esetben egy-egy csoport félnapos munkájára csak a végén kell, vagy esetleg egyszer, menet közben odafigyelnünk. Ez a tervezéstől, és a feladat jellegétől függ. A gyerekek munkájának megbeszélésére, visszajelzésre mindenképpen kell időt szakítanunk.

A terep és a kis csoportok önállósága a biztosíték arra, hogy a gyerekek ne érezzék a megtervezett feladatokat iskolásnak.

A szakkönyvek használata is mentesítheti a vezetőket. Hasznos, ha a diákok megszokják, hogy a tudás forrása nem feltétlenül a tanár. Ők is képesek, bizonyos önművelési technikák birtokában, megmozdítani, használni a könyvekben felhalmozott tudást.

A táborozás során figyelünk arra, hogy lehetőleg ne pusztítsunk élőlényeket. Ezt a szakmai programokra is érvényesnek tartjuk.

Akkora csoportokban mozgunk a különböző területeken, amekkora tömeg nem tesz kárt az ottélőkben. Sosem tépünk le virágot azért, hogy megnézzük, inkább lehasalunk mellé. Nem gyűjtünk ízeltlábúakat. Csak megfogjuk, megnézzük és az eredeti élőhelyükön elengedjük őket. A csapdákat, hálókat csak olyankor hagyjuk nyitva, ha azokat megfelelő időközönként ellenőrizni is tudjuk. Arra szoktatjuk a gyerekeket, hogy a sátrakból inkább tegyék ki a számukra kellemetlen társbélőket, mint hogy megöljék őket. Nekik is csak ez az egy földi életük van. Ne ítélkezzünk mi fölöttük.

Természetismereti programok, feladatok, tevékenységek:

- élőlények fotózása,
- élőlények rajzolása,
- mikroszkópos, sztereomikroszkópos megfigyelések,
- fajlista összeállítása, akár saját elnevezésekkel,
- határozó készítése egy körülírt élőlénycsoportra,
- határozás képes határozókkal,
- határozás határozókkal rendre, családra, nemzetségre vagy fajra,
- fa-cserje hajtás- és/vagy termésgyűjtemény összeállítása,
- patakvizsgálat,
- madármegfigyelés,
- ritka fajok és élőhelyük megkeresése, megfigyelése,
- kéreglenyomatok készítése szénrel és papírral,
- kisemlősök csapdázása, meghatározása,
- madárgyűjtés,
- rovarok hálózása,
- gyógynövények keresése, hatásuk ismertetése,
- bio-fénycsapdázás (ölőanyag nélkül, rövid ideig gyűjtve edénybe a rovarokat)
- vadles,
- életnyomok gyűjtése,
- élőhelyek, társulások összehasonlítása,
- természetvédelmi értékbecslés,
- fényviszonyok mérése fényképezőgép belső fénymérőjével,
- időjárás adatok mérése,
- savas eső vizsgálata,
- vízkémiai mérések,
- talajvizsgálatok,
- talajszelvény elemzése,
- ásványok keresése,
- kőzetek gyűjtése,
- geológiai folyamatok rekonstruálása a kőzetek segítségével,
- őslénymaradványok keresése,
- csillagképek azonosítása,
- bolygók keresése,
- napfoltok vizsgálata.

Egyéb ötletek a következő irodalomból gyűjthetők:

- *Gerald Durrell*: Az amatőr természetbúvár, Gondolat, 1987;
- *Dr. Szerényi Gábor*: Biológiai terepgyakorlatok, Tankönyvkiadó, 1988;
- *Dr. Szerényi Gábor*: Botanikai megfigyelések és vizsgálatok terepen, Környezetgazdálkodási Intézet, 1990;
- *Dr. Legány András* szerk.: Környezeti nevelés a táborban, Alapítvány a Környezeti Nevelésért, 1993.

Ezen kívül az FSC (*Field Study Council*) *Magyarországi Tereptanulmányi Központ Projekt* irodájában (Bp. 1088 Rákóczi út 5. 245. sz. T: 1187420) lehet érdeklődni és hozzájutni kidolgozott programcsomagokhoz.

Az idegen nyelvű szakirodalom jelentős gyűjteményét lehet tanulmányozni Óbudán, a Selyemgombolyítóban (*Közművelődési Információs Vállalat* Miklós tér 1. T:2500420/36).

Az aktívabb iskolákat örvendetesen gyakran keresik meg mostanában nemzetközi környezetvédelmi programokkal, amelyek szintén tartalmaznak terepen kivitelezhető vizsgálatokat.

Természetvédelmi munkák

Amennyiben a környéken értelmes, szemléletformáló munkát és szerszámot is tud adni az erdész vagy a természetvédelmi felügyelő, egy napot szívesen dolgozunk.

Kirándulások

Ha szakember segítségére nem számíthatunk, a tájékozódási képességek első felméréseig együtt szoktunk kirándulni. Ilyenkor turistautakon közlekedünk, és az út közben található élőlényekről, adódó jelenségekről beszélgetünk a gyerekekkel. Alkalmos helyen összegyűlve a tájékozódáshoz kapcsolódó ismereteket, tevékenységeket kezdik elsajátítani a résztvevők.

A következő lépés a diákok 5-7 fős csoportokra bontása. Az ösztönösen jól tájékozódók köré, a szimpátia viszonyokat figyelembe véve (vagy éppen figyelembe nem véve, ha az érzékünk azt súgja) rendeljük a többi gyereket. Az épkézláb, eredeti, hangulatkeltő, és a nehezebben tolerálható gyerekeket is arányosan próbáljuk elosztani. Arra vigyázzunk, hogy nagyon erős taszító pólusokat ne próbáljunk meg egy csoportba gyömöszölni.

Ezek a kis csoportok nevet választanak, és saját kirándulásokra indulnak, konkrét célokkal. A cél lehet akár a természetismereti feladatok közül való, lehet egy útvonal végigjárása, egy hely felkeresése, valamilyen információ megszerzése, stb. A táborvezetők és a diák-vezetők a kirándulásokon, ha mennek a „brigádokkal”, a tájékozódási tevékenységeket gyakoroltatják azokkal, akik lassabban sajátítják el. Bármilyen kétkedő mosoly villant meg az Olvasó arcán, a lassabban tanulók szívesen elvégzik ezeket a gyakorlatokat, mert már átestek egy rövid tájsétán. Tudják, hogy meg kell tanulniuk ezeket a tevékenységeket, hiszen a következő alkalommal egyedül vágnak neki az erdőnek, ahol pedig rézfűtűlőjű baglyok tanyáznak. Csinálják.

A gyerekek a kirándulások során élvezik az önállóságot, az emberi léptékű, egészében áttekinthető társaságot. Élményekkel telve, csillogó szemekkel érkeznek vissza mindig az ilyen túrákról.

A tábor során egy alkalommal rendezünk a résztvevőknek napkeltétől-napnyugtáig tartó kirándulást, vagy 24 órás túrát. Persze kizárólag fakultatív programként. 24 órára mindenképpen felnőtten mennek. A megtett távolság 60 illetve 100 km körül várható, ha jó érzeben vannak.

Humán műveltségterületek, – ismeretek

Táboraink programjának nem csak a természet, hanem a természettel együttélő ember és társadalom is témája.

Mi néprajzi programot, a honfoglalás korának emberével foglalkozó tevékenységsort, kézműves foglalkozásokat (szövés, gyöngyfűzés, bőroázás, agyagozás) és játszó-színjátzó napot állítottunk össze. Játékokat, szokásokat, életmódot, településszerkezetet, gazdálkodást és táncokat elevenítettünk fel.

Mindezek szakemberigényes témák. A több-vezetős táborokban van inkább esély a beépítésükre.

A diákok és a vezetők kedvelt ismeretköreiből is szoktunk programot összeállítani. Olyan érdeklődési területek, olvasott könyvek, vagy bármilyen, a többiek számára érdekes témák gyűlnek össze, melyekről kevés mesélés után beszélgetés alakulhat ki. A gyerekek maguktól nem szívesen vállalkoznak ilyesmire, ezért némi rábeszélésre lehet szük-

ség. Gyakran olyan műveltségszeletek, érdeklődési területek derülnek ki a diákokról, hogy nemcsak a vezetők, de a társak is meglepődnek.

Az összegyűlt ötletekből rendszeres programot is lehet szervezni a nap egy bizonyos időszakában. Vagy lehet 1-1.5 órás „étlapot”, kínálatot összeállítani, amiben a nem túl sok lehetőség között mindenki kiválasztja a neki legérdekesebbet.

Egy-egy sikeres beszélgetés nagy élmény annak, aki a témát elővezette, és nagy lökés a többiek ilyen irányú gátlásainak oldásában.

Játékok

A pedagógiai gyakorlat az óvoda után kiiktatja a gyerekek világából a játékot, hogy a „komoly dolgokkal” többet foglalkozhassanak. Ennek megfelelően a pedagógusok felkészültsége ezen a területen nem hiánytalan.

Igénye pedig mindenkinek van a játékra. A klinikai halál a játékkedv megszűnésekor áll be.

Az egész tábornak, a lehető legtöbb részletében vidámnak, játékosnak kell lennie. Ha jó az alaphangulat, akkor csak a tejszínhab a tetején, ha játszunk valamit.

A felsorolt játékok nagyon különböző létszámmal működőképesek, és változó időt vesznek igénybe. A tervezésnél ezt érdemes végiggondolni.

Mivel a gyerekek ismerik egymást, ismerkedős („jégtörő”) játékokra nincs szükség.

Nagy létszámú és osztályori játékok:

Méta

Magyarországon régóta művelt, a baseballhoz hasonló labdajáték. Keresztény közösségekben jól ismert, sokféle változatban él. Nagy előnye, hogy 20-30 fő is játszhatja egyszerre, mégis mindenkinek izgalmas, élvezetes, mozgalmas. A szabályok sok helyen képlekenyek. Ha olyan helyzet alakul ki, ami nincs szabályozva, akkor meg kell beszélni, hogy a továbbiakban miként legyen.

A 12-15 cm széles deszkából keretes fűrészszel és ráspollal kialakított ütőre, és egy teniszlabdára vagy baseball labdára van szükség.

A négyzet alakú pályát 4 pólóval jelöljük ki, az oldala 20-25 lépés. A csapatok libasorban, apró léptekkel körbejárják a négyzetet körülvevő folyosót. A fű letaposásával egyértelművé válik ez a sáv, akkor is, ha a pólóingek messziről nem látszanak. A folyosó a pálya legtöbbször használt része, a legrövidebb út a sarkok megkerülésére.

Az alappont az egyik oldal felezőpontja. Például egy lefordított csajkával jelezzük.

Két csapatot választunk. Az egyik az alappont körül gyülekezik (ők lesznek most a pontszerzők, támadók), a másik az alapponttal szemben szétoszlik a pálya ütő szektorában (ők lesznek most a pont-törők, a védekezők).

Egy támadó játékos a lehető legmesszebb, de a szektoron belülre igyekszik ütni a labdát. Az ütő-játékos önmagának dobja fel a labdát, vagy egy csapattársa segít neki ebben. Addig próbálkozhat az ütéssel, amíg először hozzá nem ér az ütő a labdához. Ha sikerült elütni a labdát, eldobja az ütőt, és az óramutató járása szerint fut körbe a folyosóban. A védő csapat a labdát a lehető legrövidebb idő alatt igyekszik az alapontra visszajuttatni.

Ha az ütő játékos körbeér a pályán, mialatt a labdája visszajutna az alapontra, csapatának 4 pontot szerzett. Ha futása közben visszateszik a labdát és éppen valamelyik védelmet nyújtó házban van, akkor megvárja, míg az utána következő társa elüti a labdát, és ezalatt folytatja útját. Ha így sok szuszra körbeér, akkor 2 pontot szerzett. Ha a labda letételekor a pálya valamelyik oldalán fut egy játékos, akkor ő kiesett. Vissza kell mennie az alaponthoz, és a következő elütéskor újra kell indulnia. Ha kiesés után ér célba a játékos, már csak egy pontot szerzett.

Miután a csapat minden tagja ütött, cserélnek a támadók és a védekezők. Meg kell jegyezni, hogy ki melyik házban állt a csere idején, mert a következő cserénél mindenki a régi helyére áll vissza.

Az időtől függően 2-4 teljes kör végigütéséig tart a játék. Az a csapat győz, amelyik több pontot szerzett.

Taktikai érzéket, gyorsaságot, ügyességet, döntőképeséget próbára tevő és fejlesztő játék. A házakhoz és az alaponthoz bírókat lehet állítani. Ha nincs erre a szerepre vállalkozó, akkor a labda letételének rövid kiáltással jelzése segít elfogadtatni az igyekvőkkel, hogy még nem értek be a házba.

Óriás, törpe, varázsló

A két csapat közé párhuzamosan 3 kötelet, vagy 3x2 pólót teszünk egymástól 15-15 m távolságra. A csapatok halkán megbeszélik, hogy a három címszereplő közül kik lesznek. A középső kötél két oldalára állnak egymással szembe, és a játékvezető beszámolására mutatják, hogy ők kik. Ha óriások, fejük fölé emelik kinyújtott karmos mancsaikat. Ha törpék, kis térdhajlással a föld felé mutatnak karjaikkal. Ha varázslók, messze maguk elé tartják szuggeráló kezeiket.

Abban az esetben, ha ugyanazt választották, újra kezdődik a megbeszélés. Ha nem, akkor viszont hirtelen megelevenedik a tér, mert az erőviszonyok a következők. Az óriás megeszi a törpét. A törpe legyőzi a varázslót. A varázsló viszont az óriást kapja be.

A menekülő csapatnak a kötélén túl van a háza. Akit ez előtt megérintenek, az a másik csapatot hizlalja a következő menettől.

Ingerületvezetés

Az egyenlő létszámú két csapat egymás mellé áll, egy-egy sorba. Kifelé fordulva megfogja mindenki a mellette álló két csapattársa kezét. A párhuzamos két sor egyik végén egy játékvezető áll. Ő feldob egy pénzérmét, amit megmutat a két első játékosnak. Ha fej, akkor kézszorítással elindul az ingerület a sorokon. Egy tetszőleges tárgyat kell felkapniuk a sorok túlsó végén álló csapattagoknak. Akinek ez sikerült, az a sora elejére megy, nézni a feldobott érmét. Ha írás esetén is elindul az ingerület valamelyik soron, egy személy visszamegy a csapat végére.

Az a csapat nyer, amelyiknek a kezdőembere előbb kerül a sor elejére, az érmét feldobó játékvezetőhöz.

Torpedó

Négyszéthálós lapra egy szokásos 10x10-es torpedópályát készítünk és elhelyezzük rajta a hajókat. Egy nem túl nagy területen (legfeljebb 50 m sugarú kör) 4-6 játékvezető áll egymástól távol. Náluk van a torpedópálya rajza és annak minden egyes négyzetére vonatkozó kérdés. A 4-6 csapat mindegyike egy szabad játékvezetőhöz megy, és lő egy négyzetre (pl.: C7). A ponthoz tartozó kérdés megválaszolása után tudják meg a gyerekek, hogy talált-e a lövés, vagy sem. Ezt jelöli a vezető a csapat lapjára, amire a 10x10-es vak pálya van rajzolva. Ha találtak, lőhetnek újra, ha nem, egy másik, szabad játékvezetőhöz kell futniuk, ott lőhetnek újra.

Természetesen az a csapat nyer, amelyik először lövi ki az összes hajót.

A kérdéseket még otthon össze lehet írni, ekkor könnyen sokszorosíthatjuk. Ha a táborban állítjuk össze a kérdéseket, akkor frissebb, aktuálisabb, a táborhoz kapcsolódó lesz, viszont kézzel kell lemásolni 4-6 példányban.

Fenolftalein-háború

Szintelen fenolftaleinből (vagy gyógyszerári tablettákból) kellően tömény oldatot (ki kell próbálni) készítünk 70%-os vagy töményebb etil-alkohollal. Ebbe belemártunk a résztvevők száma x 3 db A/7-es méretű papírlapot, és hagyjuk megszáradni. Ezek a játékosok szívei, amelyek majd a lúgos spricni-találat hatására vérezni kezdenek.

A játék elején mindenki kap egy biztosító tűt, amivel egy szívet a hasára rögzít. Magasabbra nem célszerű tűzni a testen a papírt, mert akaratlanul is az áldozat szemébe kerülhet a lúg (szappan, mosószer, ultra, ...). Egy 10 ml-es műanyagfecskendő minden játékos fegyvere.

Egy körülhatárolt, általában elég meredek területen folyik a mindenki-mindenki-ellen harc. A völgy alja a békeövezet, oda mehetnek majd új szívért, és lőszerutántöltésért a harcosok. Itt csak 30 sec-ot tölhetnek. A békefenntartó erők nagyobb fecskendővel és valamilyen edényben magukkal vitt lőszeradaggal cirkálnak, szív nélkül. Bármilyen rendellenes, erkölcsstelen harcmodort észlelnek, kilövik a bűnös egy életét.

Fárasztó össznépi játék. Utána garantált, hogy mindenki mosakodni fog, mert ragad a találatoktól. Időzítését leginkább ez a tény határozhatja meg.

Esti előadások

A napi programmal kapcsolatos (de attól akár független) témát kapnak a gyerekek, ami alapján rövid előadást kell csinálniuk az esti tűz mellé. A feladatot egy meghatározott időben felbontandó levélbe szoktuk lezárni, vagy az érintett csapatnak szóban mondjuk el. Versírás és a költemény előadása, folyamat –, történet megjelenítése szokott leggyakrabban előfordulni. Néhány példa a gyerekeknek adott témákból: egy tűzhányó kitörése; egy virág kinyílása, megporzása, megtermékenyítése, termésérlelése és termésszórása; egy lepke szaporodása és egyedfejlődése; rétegek ülepedése, transzgresszió, regresszió; egy pöfeteg spóraérése és szórása; csillagképek meséi; a táborélet szélsőséges mozzanatai.

Tapasztalataink szerint 15 éves kor körül van az a határ, amely alatt sok ötletük van a gyerekeknek, de csak segítséggel tudják igazán összerakni, előadható formába önteni ezeket. Az idősebbeknél menni szokott segítség nélkül is.

Nem biztos, hogy minden este szerepelnie kell minden csoportnak. Bármilyen ritmust tervezhetünk az előadásoknak.

Ez a játék jól összekovácsolja a tábort. Nagyon erős hatása van a gátlások oldódására. Szereplési, szervezési, kreativitási lehetőség. Mindig nagy siker.

Láncfalpas

A tábor környékén rövid, kb. 2 km-es kört jelölünk ki a már mindenki által ismert utakon. 15 percnél indulnak a csapatok. Az első csapat elsétál az út rá eső, előre megbeszélte része végéig, ahol letelepszik. A rendelkezésre álló 15 perc alatt kitalálnak valamilyen, 15 perc alatt teljesíthető feladatot. A második csapat ekkorra ér oda. Teljesítik az első csoport kitzúzte feladatot, és indulnak tovább, mert ők lesznek a következő állomás gazdái. Amíg a harmadik csapat az első feladatot végzi, a második kiölti a saját feladványát, és így tovább. Az összes csapat áthaladása után az első vár egy egységnyi időt, majd indul a második állomásra.

Ezáltal mindenki átbucskázik minden csapat feladatán, mielőtt visszaér a táborba.

A vezetők idegeinek túlgubancolódása esetén, a szervezési lemaradások pótlására, vagy egyszerűen egy kis pihenésre alkalmas program. A gyerekeknek pedig megint egy önálló, ötletcsiholó, élvezetes játék.

Páros fogó

Páros számú gyerkőc játszhatja, akik a játék kezdetén kettesével egymásba karolnak. Egy párt szétválasztunk, egyik a fogó, másik a menekülő lesz. A menekülő bármelyik párosba belekarolhat, neki ez a ház. Ebben a pillanatban viszont az eredeti páros túlsó tagjának védettsége megszűnik, menekülnie kell a fogó elől.

A házba a karolással ér be az üldözött, az érintés nem elég. Ha sokan játsszák, több fogó és üldözött is lehet.

Spove

A hagyományos iskolai sport-vetélkedők sorversenyeinek mintájára, de tábori hangszerelésben szervezett verseny. A szervezők kreativitását teszteli. Akkor lett igazán jó, ha a gyerekeknek egyetlen egyszer sem jut eszébe alatta az iskola.

Néhány ötlet, inkább csak a stílus jelzése kedvéért:

- csapatfutóverseny, miközben közös spagettiszálak két végét fogják a szomszédos csapattagok,
- célbadobás krumplival jó messziről, helybenálló csapattag által mozgatott lavórba,
- tojásdobálás páronként egyre messzebről, amíg bírja szegény petesejt az egyre keményebb landolást,
- együttközlekedés minél kevesebb lábon,
- futóverseny lisztfújással, amikor addig mehet a csapat előre, ameddig a lisztet elfúj-ták: fújás, futás, és újra.

A feladatok részletes szabályait és pontozásukat előre ki kell találnunk. A levezetőnek nem kis terhelés.

Kisebb létszámmal játszható játékok:

Mozdulatlan haladás.

A résztvevők letesznek egy-egy kis tárgyat a játékvezető elé, egy vonalban. Ezután 10 m-rel hátrébb mennek és egy kijelölt vonalon, a tárgyaikkal szemben megállnak.

A játékvezető hátat fordít nekik. A játékosok úgy igyekeznek elérni és az induló vonaluk mögé menteni a saját tárgyukat, hogy a játékvezető hirtelen megfordulásai pillanatában teljesen mozdulatlanok legyenek. Ha a játékvezető bárkit mozdulni lát, annak vissza kell mennie az induló vonal mögé. Onnan kezdheti újra, a földre helyezett tárgy becserkészését.

10 résztvevőig ajánljuk.

Pókháló

Spárgából és esetleg egymáshoz közel fügesztett fém tárgyakkól 3-4 m²-es pókhálót készítünk, amin 3-4 olyan méretű rés van (nem feltétlenül alul), ahol a gyerekek egymást segítve át tudnak bújni, a háló megrezdítése nélkül. A pók egyetlen rezdülésre a helyszínen terem, és csak akkor nem eszi meg azt, aki hozzáért a hálójához, ha az egész csapat újrakezdi az átbújást. Ha van elég nyílás, lehet úgy is játszani, hogy az elhasznált nyílás bezárul.

Az együttműködést, és csapatösszetartást elősegítő játék.

Bogozás

Becsukott szemmel mindenki fölteszi a kezeit magasra és megfogja találomra valakiét. Ha mindenkinek párra talált mindkét keze, a játékosok kinyitják a szemüket. A hatalmas gubancot a kezek elengedése nélkül kell kibogozni.

A kisebb létszámú játékokat oldalakon át tudnám sorolni. A játékok legtöbbször tanultuk. Személyes élményeinkből, vagy könyvekből gyűjtöttük össze őket. A játékok irodalma nagyon terjedelmes, bármely könyvtár katalógusában kereshetünk könyveket. Mi a leg-többet a következőkből tanultuk.

- *Gabnai Katalin*: Drámajátékok, Tankönyvkiadó, 1989,
- *Padisák Mihály*: Mindenki játékos könyve, Múzsák, 1990,
- *Lukácsy András*: Népek játéka, Móra, 1964,
- *Benedek László*: Játékok és pszichoterápia, Magyar Pszichológiai Társaság, 1992, Az angolszász szakirodalomban is rengeteg ötlet található.

Esti mesék és beszélgetések

Az esti táborútnál az idő egy részét felolvasással, és az elhangzottakról való beszélgetéssel szoktuk tölteni.

A tábor gondolatvilágába illeszkedő mesék, novellák, könyvrészletek és versek hangzanak el ilyenkor. Ha választásunk az otthoni olvasgatás, szemelgetés közben jól sikerül, akkor a gyerekek néhány nap után várni fogják az estének ezt a részét. Néhány szempontot szem előtt kell tartani tapasztalataink szerint.

Olyan időpontban kell megejteni a felolvasást, amikor még lehetőleg mindenki a tűz körül van, de már besötétedett. Nem szoktuk kötelező programként emlegetni, de ha valaki megkérdezi, finoman abba az irányba szoktuk terelni, hogy inkább ő is legyen ott.

A kiválasztott szövegek sokfélék lehetnek. Az érzelmre hatók, vagy adatokat, érveket tartalmazók. Megdöbbenők, lehangolók, kalandosak, varázslatos hangulatúak. Sokáig sorolhatnánk a jelzőket. Azt tartjuk nagyon fontosnak, hogy a sokféle szöveg között megtaláljuk a gyerekek érzelmi, szellemi, fizikai állapotának megfelelő műfajt és tartalmat. Ezek arányát és ritmusát úgy kell végiggondolnunk, hogy a tábor céljainak elérése felé hassanak. Ha a gyerekeket ismerjük, és figyelemmel kísérjük őket a tábor során, könnyen elkerülhetjük az egysíkú, egy ízlést, látásmódot tükröző válogatást.

Nem szabad a beszélgetést erőltetni. Gát lehet az elindulásában a nagy társaság, ami egy emberre figyel; a hallott mese hatása, ami még nem tisztult le, még nem enged beszélni. A gyerekeknek a szóbeli szövegalkotás is sokszor jelent problémát.

Ha nem alakul magától, vagy egészen finom segítséggel, akkor az olvasást követő csendet egy kis idő után fel kell oldani egy levezető vagy elterelő mondattal. A hallott gondolatok így is hatnak. Nagyon sok beszélgetésben kerülnek elő a tűznél felolvasott „mesék” később, kisebb csoportokban, négy szemközti beszélgetésekben.

Népdalok

Az esték rendszerint a tűz melletti népdalénekléssel fejeződnek be.

Meglepődve tapasztaltuk, hogy szeretett népdalainkat a gyerekek nagy része csillogó szemmel hallgatja, éneкли. Lassan megérik, hogy ahhoz az élethez, abba a környezetbe a népdalok illenek igazán. Néhány nap után elmaradnak a rocklegendák, helyettük a népdal-dúdolás, -füttyülését halljuk innen-onnan az erdőből, a sátrakból, az árnyékszékekről.

Nem tudjuk miért, de az iskolában tanult népdaloknak csak kis része az, ami a diákok ízlésének próbáját kiállja. Keveset énekelnek közülük szívesen, maguktól a gyerekek.

A tanuláshoz segítségül dalosfüzetet állítunk össze mindkét tábor részére, ami legkedvesebb dalainkat foglalja magába. Az előkészítő diákokkal kiválasztjuk a legmegfelelőbb népdalokat a kezdő és a haladó táborba. A kézzel leírt szövegek sokkal jobban illenek a tűz mellé, mint a legszebb karakterekkel lézerprinterrel nyomtatottak. Kicsinyítjük a „kéziratosokat”, mivel A/6-os füzeteket adunk a gyerekek kezébe.

Hagyunk 5-6 üres oldalt, hogy a neki tetsző, de a füzetben nem szereplő dalok szövegét mindenki leírhasa. Az a gyerek, akit megfogott ez a világ, elkezdheti saját dalosfüzetének kialakítását.

A füzet összeállításánál az üres oldalakra és a két oldal terjedelmű szövegekre különösen figyelni kell, hogy a megfelelő helyre kerüljenek az oldalak.

A népdalokat hanglemezekről, a rádióból, népzenei koncerteken és egymástól tanuljuk.

Mindig vannak a gyerekek között olyanok, akik első hallásra érzik a népdalokat. Ha a kezdő táborban ott vannak azok a diák-vezetők, akik közül néhányan ezekkel a dalokkal együtt élnek, akkor velük énekelve már nagyon könnyen hatnak a népdalok. És ez megint egy lépés céljaink elérése felé.

Esős napok

Mivel a nyár eleji táborok Medárd hatósugarába esnek, mindenképpen készülünk fel az esővel való együttélésre. Táboraink programján az eső alig változtat. Az eső ugyan kellemetlen, de azért annyira nem vészes dolog. Igazodnunk kell hozzá a program módosításával, de a programot emiatt leállítani sosem szoktuk. Se a 9, se a 18 éveseknél. Éveken át szinte mindennap 2-3 órát szakadt az eső terepgyakorlataink alatt, ezért kialakult néhány taktika a vizes helyzetek kezelésére. Ezek között a választás temperamentumfüggő. Nem kell megkötni a gyerekek kezét még véleménynyilvánításokkal sem. Mondjuk el nekik, hogy mire készüljenek fel, hogy ezt eddig hányféleképpen oldották meg a társaik, aztán érezzék a saját bőrükön, hogy miként döntöttek. A rájuk erőszakolt megoldás a kellemetlenségeket nagyon felnagyítja. De annyi kontrollra van szükség, hogy ha valaki a testét nem akarja védeni semmivel, arra rá kell szólunk. Ezt nem szabad hagyni. Ha más megoldás nincs szemetes zsákból kell formatervezni esőkabátot.

Magabiztosnak érezhető véleményem mögött az elmúlt évek terepgyakorlatai állnak, amelyek során soha senki nem betegedett meg, még meghülés sem fordult elő.

Az egyik elgondolás a víz tökéletes kizárására törekszik. A másik a fej és a törzs szárazon tartását gondolja fontosnak, a harmadik csak a törzsre figyel, a negyedik szerint minél vízesebb, annál jobb. A négy verzió között persze végtelen sok átmenet lehet. Bármelyik elgondolás a következő megoldások mozaikjából választja eszközeit.

A lábat a gumicsizma védi a legbiztosabban. Rövid távon. Például a tábor területén, ha már harmadik napja esik. Kiránduláson gyakran feltöri a lábat, vagy úgy befülled, hogy a saját levében tocsog a viselője. Van, aki bírja.

A nyugati csodabakancsok között lehet hogy van igazán vízhatlan, de az lényegében a gumicsizmára hasonlít. Az olcsóbbakat szarvasfaggyúval szokták kényeztetni a hegy-mászók, állítólag vízhatlanná tesz. Mi még nem talákoztunk olyan nem gumi bakancscsal, amelyik nem ázott be. A különbség köztük annyi volt, hogy meddig állt ellen a víznek. Egy félnapos esős túrában mind beázott. Ez tulajdonképpen vigasztaló a kevésbé pénzücsaládok vágyakozó gyermekeinek.

Ha már bemegy a víz a cipőbe, legalább ne jusson el a lábunkhoz! A zoknira vagy két zoknirétég közé megfelelő méretű és vastagságú nylonzacskót húzva, és úgy belebújva a cipőbe, száraz maradhat a lábunk. Befülledhet a láb ennél a megoldásnál is. A sok ezer lépés során elcsúszhat a zacskó, de ez gumival rögzíthető. Egy kicsit csúszik a láb a zacskó miatt a cipőben.

Sokan a legegyszerűbb tornacipőben szeretnek kirándulni. Könnyű viselet, és nem kell aggódniuk, hogy átázik-e. Át. A belül folyamatosan cserélődő víz elég lassan áramlik ahhoz, hogy fel tudjon melegedni. Így egy meleg lábfürdőben gyalogolják végig az utat.

A test védelmére a különböző műanyagokból gyártott esőkabátok adóttak. Célszerűek a térd alá érő változatok, mert így a kabátról lecsorgó víz csak a nadrágszár alájára folyik rá. Jó, ha annyira bő, hogy a fényképezőgép, a messzelátó, a kis hátizsák is aláfér, mert ezek sem vízállóak.

A kapucni meglepően zajossá tudja tenni a fülünk melletti állandó surrogással a kirándulást, ezért sokan nem szeretik. Egy kis peremmel ellátott vízhatlan kalap is védheti a fejet, haját. Sapkát, vagy egy jó méretű zacskót is húzhatunk a fejünkre. Így jól látjuk és halljuk egymást. Ennél a megoldásnál a nyakon nagyon jól kell zárnia az esőkabátnak, mert nem lesz maradéktalan a hangok, zajok érzékelésének öröme, ha közben a ruhánk alatt a sarkunkig csorog az esővíz.

Az a legfontosabb, hogy a sátorban legyen száraz ruha, zokni, cipő. Ha hazaértünk, azonnal át kell öltöznie mindenkinek. Ha napokon át elkap minket az eső, és nem száradt meg egészen a ruhánk, cipőnk, akkor is lennie kell annyi erőnek mindenkiben, hogy a nyirkosat veszi fel a délelőtti indulás előtt. Mert száraz ruhának maradnia kell a táborban.

A délelőtti programot mindenképpen meg szoktuk tartani. Ha az eredetileg tervezett programot nem is tudjuk maradéktalanul teljesíteni, akkor is fontos, hogy célja legyen a délelőttnek. A céltalannak érzett kellemetlenséget rosszul viselik a gyerekek. Az sem árt, ha látják, hogy az eső miatt változtattunk a programon, nem vagyunk annyira merevek, mint amennyire szívesen ránk mondanák. Érdemes velük megbeszélni, hogy a természettel való igazi együttélésnek a napsütéses, mezőn heverészésre alkalmas idők éppúgy a részei, mint az esők, viharok, hidegek. Az összes szabadban élő lénynek, az összes természetközelen élő népnek együtt kell tudnia élni ezekkel. Nekünk is tudnunk kell kezelni ezt a helyzetet. Megértik. És könnyen azonosulnak ezzel.

Egy évben annyi esőt kaptunk, hogy a terepgyakorlat végén megkérdeztem a fakultatív táborozókat, nem kellene-e áttenni a táborozás időpontját szeptemberre. Kerek szemekkel néztek rám mindannyian. Úgy megszokták, hogy már hiányozna, ha nem esne, válszolták.

A délutáni programot gyakrabban változtatjuk eső esetén.

Olyan tevékenységeket próbálunk előrehozni a tervezett, vagy beemelni a nem tervezett program-készletekből, amikhez nem feltétlen kell szabad tér, sátrakban is megoldhatók. A harmadik nagy sátor, ha van, sokat segíthet ilyenkor (nekünk még sosem volt).

A másik lehetőség: olyanná alakítani a meglevő játékokat, vagy olyan játékokat kitálcálni, amikben csak néhány önkéntes diák rohangál sátorról sátorra az esőköpenye alatt.

A programkínálat (étlap), a torpedó és a kézműves foglalkozások, a felolvasások és beszélgetések (részleteiben lásd később) adódnak a fentebb leírtakból, amelyek kis átalakítással esőben is működtethetők.

Ha nem az első napok délutánjain jön az eső, nyugodtan hagyhatjuk aludni a gyerkőcöket néhány órát.

Az esti tüzet még szemerklélő esőben is gyűjtsuk be, még ha esőkabátban lehet csak ülni mellette, akkor is. Tűz nélkül nagyon elanyátlanodik a tábor.

Az a legfontosabb, hogy az eredeti elképzeléseinknek megfelelő hangulatból, gondolat és érzésvilágból ne zökkenesse ki a táborozókat az eső. Ha a gyerekek nem igazán a nomád táborba illő tevékenységekbe kezdenek unalmukban (kártvázás, együttesek számainak közéneklése, véget nem érő vicceselés stb.) akkor csak nehezen lehet visszavarázsolni a természetet a középpontba, ha elmúlt az eső.